

Dolors Sistac, *Líriques del silenci. La cançó de dona a Safo, Renée Vivien i Maria Mercè Marçal*, Lleida, Pagès editor, 2001.

Tot i que al cap de vint anys uns mots no tenen el mateix ressó, el seu record ha sorgit ben viu en disposar-me a escriure les meves impressions sobre aquestes *Líriques del silenci*, potser molt menys “silencioses” del que s’ha volgut fer creure:

L’edat de la dona no ha arribat encara però és quelcom que ve, que es busca. Crec que podem esperar-ne molt. Tot no ha estat dit. [...] La literatura canvia. S’hi reconeix una veu de dona. És molt important que se senti aquesta veu. [...] Durant tant de temps aquesta veu ha estat ofegada, dissimulada...¹

Aquesta veu ofegada, dissimulada sovint amb pseudònim masculí, per tal que pogués surar dins aquest oceà que els homes creien fet a la seva mesura, és la que amb tons diversos podem sentir en aquestes *Líriques del silenci*, que Dolors Sistac ens ofereix fent prova d’una erudició digna d’elogi. Que ella ho desmenteixi no és motiu perquè nosaltres no en fem esment! Quantes coses hem après llegint aquestes pàgines! Quantes n’hem recordat amb la màgia del suggeriment! car, no hi ha dubte, totes les dones que treballem en l’àmbit literari hem seguit de prop aquesta poesia femenina que sorgeix tímidament en alguns casos, però també clara i nítida, agosarada fins i tot, en d’altres. Penso en una Louise Labé, per exemple, i aquell *bes* que val per tots els dels poetes del seu segle. Comprenc que el tema hagi apassionat la nostra autora fent-li sentir el desig —i el plaer— “d’entretenir-se a relligar fils poètics, teixits per dones a través del temps i les geografies més diverses”.²

El títol, prou suggestiu per ell mateix, incita a la lectura. És prometedor i provocador alhora perquè ens fa formular més d’una pregunta: Títol i subtítol? Aquestes líriques del silenci ¿són les de Safo, de Renée Vivien i de Maria Mercè Marçal? Són dues coses diferents? El *silenci* d’aquestes tres dones no és *el silenci de les dones*... Aleshores?... La coberta posterior, amb el seu resum precís, tant o més engrescador que el títol, ve a donar resposta als nostres interrogants. És això el que fa? De fet, no, si tenim en compte que el resum no s’ajusta a la realitat: l’assaig en qüestió no està construït a partir de l’obra d’aquestes tres poetesses. M’ha semblat una estratègia comercial —aquests tres noms, malgrat tots els alliberaments actuals, tenen quelcom de transgressor que convida— que un llibre com aquest, que té prou qualitats que l’avalen, no necessitava. L’epíleg serà, en aquest aspecte, molt més il·lustratiu.

¹ Jean Royer, *Romanciers québécois. Entretien*, Montréal, L’Héxagone, 1991, p. 151. L’entrevista és del 1982.

² De l’“Epíleg, a manera de pròleg” de l’obra que aquí tractem.

En efecte, Dolors Sistac fa, allí, el que en termes professionals en diem la “declaració de principis”, i que jo aconsellaria posar sempre a l’inici del treball. És cert que l’acurat pròleg de Concepció Canut ja fa una excel·lent descripció del text: les seves parts (que el pròleg ja explicita amb els seus títols: *Privacitat de les líriques femenines* i *Amors i desamors*), les característiques de cadascuna, etc., etc., però aquesta descripció no pot suplir les intencions de l’autor, i, si hom no té el mal costum de començar els llibres pel final, té la sensació d’aventurar-se a les palpentes per aquests passadissos un xic laberíntics. L’autora, però, n’és ben conscient, i no puc fer-li’n retret: no en va recordar al lector, més d’un cop i més de dos, quins són els seus objectius, i quan veu que se n’aparta, ella mateixa en fa esment i redreça la seva via.

Aquesta obra és un clar exponent dels amplis coneixements de Dolors Sistac en matèria de lírica: poetesses de totes les nacionalitats i de tots els temps sorgeixen de la seva ment —i del seu cor— entreteixint un bell entramat fet, sovint, del plany amorós, d’amors i desamors, com diu ella mateixa, després d’haver-nos mostrat, en la primera part, les característiques més corrents d’aquesta lírica femenina, amb exemples concrets de totes les contrades, i també de les veus, masculines o andònimes, que l’han acompanyada, l’han configurada, l’han desfigurada o, en el pitjor dels casos, l’han ofegada, és a dir, silenciada. Tot i que de vegades el salt en el temps i l’espai sigui vertiginós, ella intenta amalgamar-ho tot i donar-li el tremp desitjat.

Si a la primera part els noms de les tres poetesses han estat citats diverses vegades no em semblen, com he dit abans, ésser el punt de partença, ni molt menys, de tot el que s’hi diu. A més, hi trobem autores —penso en Emily Dickinson— que li han servit molt més per il·lustrar el seu raonament que la mateixa Safo o Renée Vivien. No és el cas de Maria Mercè Marçal, que constitueix un dels puntals forts de tota l’obra. És en aquesta primera part on prenem consciència de l’àmbit poètic al qual estigué relegada la dona, que coincidí molt amb el de la llar, però també de la força de la seva veu, diferent segons les cultures i el marge de llibertat que els atorgà.

A la segona part predomina la temàtica del plany amorós que, en la major part dels casos hauríem d’anomenar “desamorós”, tot i que el plany esdevé “crit” —permeteu-me l’expressió— per reclamar, amb tota la força de la carn, el cos absent. Imatges que, segles després, —de la mateixa manera que les Cançons de maig, que cita a la primera part, es convertiran en Cançons a la Verge—, nodriran la mística. En aquesta segona part, malgrat els exemples de Safo i de Renée Vivien, hem de convenir que qui se’n du la palma és la Maria Mercè Marçal. M’hauria agradat —potser per deformació professional— sentir més la veu “directa” de Renée Vivien. Que M. Balasch em perdoni: entre la seva interpretació dels versos de Safo i la de Renée Vivien em quedo, de totes totes, amb la de Vivien. No hi veig, com diu

Dolors Sistac, una interpretació “ni lliure, ni peculiar, ni interessada”. La idea em sembla molt més propera a la de *Les roses franques* que “ningú les pot heure, no es poden collir”, i Renée Vivien ho diu molt ben dit. Com ho fa, també, en aquell “*Depuis, c’est en vain que la nuit de Lesbôs / M’appelle [...]*” que, per a mi, tradueix tot el contrari de la insatisfacció.

Amb gran habilitat, Dolors Sistac ens ha fet sentir aquestes altres veus del silenci que no tenen res a veure —o sí?— amb les de la primera part. Aquell silenci seria comú a totes les dones; el segon, propi d’un nombre més reduït de dones que, per una raó o l’altra, no se senten atretes per les persones del sexe oposat, motiu pel qual la societat les ha reduïdes al silenci al·legant qüestions morals. Silenci, aquest, que engloba ambdós sexes. Safo podia fer-ne esment com podien fer-ho els homes de Grècia, però no així a les nostres cultures. La complexitat de la veu amorosa de Maria Mercè Marçal clou, molt encertadament, l’assaig. Tot i pregonar la seva inclinació lèsbica, viu la seva maternitat explorant una altra vena lírica que li permet mostrar la riquesa de facetes de l’univers femení. Amb passatges de *La passió segons Renée Vivien*, de Marçal, Dolors Sistac ha sabut mostrar el paral·lisme que hi ha entre les dues poetesses però també la divergència de la seva respectiva força poètica, sense oblidar, tampoc, el parany de tota relació: la possessió, que, en aquest cas, fa néixer versos com aquest: “Sóc tan covarda com un home”.

El “bell fermall” escollit per cloure el seu treball —un poema de Maria Mercè Marçal— té, com diu l’autora, “pretensió d’universalitat” tot i essent queixa íntima. Ni llar, ni amors ni desamors, crit estripat de la condició femenina, encara avui, a molts llocs del món. El dia que la queixa universal desapareixi, la lírica hi perdrà, probablement, però haurem donat un pas endavant molt més gran que totes les líriques del món. Una altra veu sorgirà vinguda de la comprensió, de la tolerància, de la fraternitat. “L’edat de la dona no ha arribat encara”, deia en començar amb paraules manllevades a Anne Hébert. Sense pecar d’optimista m’atveixo a dir que amb vint anys s’ha fet molta feina. La lluita, però, no ha de cessar fins que tots els silencis siguin voluntaris o puguin esdevenir paraula.

És d’agrair que Dolors Sistac ens hagi ofert aquest assaig que uneix erudició i sensibilitat. La seva lectura aporta, com he dit, molts coneixements, però és alhora motiu de reflexió sobre aquest tema que ens sembla tan corrent, per quotidià, però que és el pivot de tota existència humana. És també una invitació a conèixer més profundament aquestes autores que van saber expressar les seves mancances i els seus transports amorosos amb versos que la posteritat s’encarregarà de situar en el lloc que es mereixen.

Lídia Anoll i Vendrell